

კახა ხიმშიაშვილი

აპოლონ ქუთათელაძის სახელობის თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემია

დამოკიდებულება ძეგლის რეკონსტრუქციისადმი: თანამედროვე ტენდენციები

ამ წერილის დაწერა განაპირობა ერთმა აბზაცმა, რომელიც შემხვდა ცნობილი არქიტექტურის რესტავრაციის თეორეტიკოსისა და ისტორიკოსის იუკა იოკილეთოს 2015 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში. ის წერდა: „მნიშვნელოვანი საკითხია, თუ სადამდე უნდა მივიდეს რეკონსტრუქცია. ამის უახლესი მაგალითია ბაგრატის კათედრალი, აშენებული 1000 წლის მიდამოებში, დანგრეული მტრის მიერ მეჩვიდმეტე საუკუნის დასასრულს, რომლის რეკონსტრუქცია დაიწყო 1950-იანი წლებიდან. იგი შეიტანეს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში 1994 წელს, მაშინ, როდესაც მისი აღდგენითი სამუშაოები უკვე შორს იყო წასული. მიუხედავად ამისა, როდესაც საქართველომ მოგვიანებით გამოთქვა სურვილი, რომ გაეგრძელებინა აღდგენა, ეს მიუღებელი აღმოჩნდა (იუნესკოსთვის, კ.ხ.). შესაბამისად, 2013 წლის მდგომარეობით, ძეგლს ემუქრება სიიდან ამოღება. ამავე დროს, მრავალი დანგრეული ნაგებობა, რომელიც ხელახლა აშენდა, მისაღებია, რომ ირიცხებოდეს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში. მაგალითად, წმ. სოფიოს კათედრალი კიევში შეიტანეს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში მას შემდეგ, რაც მოხდა მისი რეკონსტრუქცია ისევე, როგორც მოსტარის ძველი ხილისა“¹.

ამ აბზაცმა ჩამაფიქრა იმაზე, თუ რა მიდგომებია ჩვენში და მსოფლიოში ძეგლის რეკონსტრუქციისადმი ამჟამად, როგორი ტენდენციებია და სადაა ამ მხრივ საქართველო. ეს საკითხი მით უმეტეს აქტუალურია, როცა ბაგრატის რეკონსტრუქციის შემდეგ, რომელმაც აზრთა მკვეთრი სხვადასხვაობა გამოიწვია, ამჟამად აქტიურად მიმდინარეობს აწყურისა და კუმურდოს კათედრალების რეკონსტრუქცია, ხოლო ხევსურეთში ახლახანს დამთავრდა მთელი ისტორიული სოფლის – მუცოს რეკონსტრუქცია. მუცომ მიიღო ევროპა ნოსტრას ჯილდო 2019 წელს², თუმცა სპეციალისტების მიერ მისი რეაბილიტაციის მიმართ უკვე 2018 წელს იყო გამოთქმული გარკვეული კრიტიკა, რომ „სწრაფი და ტოტალური აღდგენა უკანმოუხრუნებლად სპობს არქეოლოგიის, ისტორიულობის, შუასაუკუნეობრიობის იმ მძაფრ განცდას, რაც ახლავს მუცოს ყოველ ნახვას“³. კუმურდოსა და აწყურის კათედრალების რეკონსტრუქციას კი მხოლოდ სოციალურ ქსელში ჰქონდა ორიოდ გამოხმაურება. ასეთი დიდი და მნიშვნელოვანი ძეგლების გარდა, რეკონსტრუქციასა და აღმშენებლობას ვხვდებით სხვა მრავალ, შედარებით პატარა ძეგლზეც, მაგალითად, აკანება, შოკრეთი, მეჯვრისხევში მიმრანოზ ერისთვის ციხე-სასახლის კოშკი, ილტოზის ეკლესია, ქვახვრელის ეკლესია, ცხუნჯურის „დედაღვთისა“, პატარა თონეთის წმ. გიორგი და სხვა მრავალი.

საკითხის არსში გასარკვევად უმჯობესია გავიხსენოთ ისტორიული წინაპირობები, მოსაზრებები, დაკავშირებული ძეგლთა რეკონსტრუქციასთან. მეცხრამეტე საუკუნეში ორი დიდი სახელისა და გავლენის მქონე თეორეტიკოსი დაუპირისპირდა ერთმანეთს. უფრო ზუსტად, მათი დიალექტალურად განსხვავებული შეხედულებები რეკონსტრუქცია-რესტავრაციაზე – ფრანგი ეჟენ ვიოლე-ლე-დიუკისა და ბრიტანელი ჯონ რასკინის.

¹ „Another question is the issue of the limits of reconstruction. A recent example is the case of Bagrati Cathedral, built around 1000, destroyed by an army in late 17 th century, and under reconstruction since the 1950s. It was inscribed on the World Heritage List in 1994, when it was already in an advanced state of rebuilding. However, when the State Party later proposed to continue the rebuilding, this was not considered acceptable. Indeed, in 2013, the site risks being delisted. At the same time, many ruined structures have been rebuilt and accepted to the World Heritage List. For example, the St. Sophia cathedral, in Kiev, was accepted to the World Heritage List after its reconstruction, as was the Old Bridge of Mostar.“ იბ. Ju. Jokilehto, *What is Modern Conservation? Some thoughts about the evolution of modern conservation policies.* https://conservacion.inah.gob.mx/publicaciones/wpcontent/uploads/2015/10/ConversaPhili_WhatIsModern_Jokilehto.pdf

² <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/fortified-settlement-mutso-georgia/>

³ ი. ელიზბარაშვილი, მ. სურამელაშვილი, ც. ჩაჩუნაშვილი, *გამაგრებული ისტორიული დასახლებები საქართველოს ჩრდილოეთ მთიანეთში*, თბ., 2018, გვ. 75.

ევენ ვიოლე-ლე-დიუკი წერდა: „ტერმინი რესტავრაცია და თვითონ ეს საქმეც – ორივე თანამედროვეა. შენობის რესტავრაცია არ ნიშნავს მის შენარჩუნებას, შეკეთებას ანდა აღდგენას. ეს ნიშნავს შენობისათვის იმგვარი მთლიანობის დაბრუნებას, რომელიც შესაძლოა არც ოდეს არსებობდა რომელიმე მოცემულ დროს“⁴.

ხოლო ჯონ რასკინი ძალზე ემოციურად არწმუნებდა თავის მკითხველს: „ზედმიწვევით ყურადღებით თვალყური ადევნეთ ძველ შენობას; საუკეთესოდ, ნებისმიერი საშუალებით დაიცავით იგი შლის ყოველგვარი ზემოქმედებისაგან. დაითვალეთ მისი ქვები, როგორც გვირგვინის პატიოსან თვლებს დაითვლიდით. დააყენეთ გუმაგები მის გარშემო, როგორც ალყამოდებულ ქალაქს დაუყენებდით, შეკარით იგი რკინით, სადაც მოეშვება, შეუყენეთ ხის ძელები, სადაც გადმოიხრება; ნუ იდარდებთ, ამგვარი დახმარება თუ არ გელამაზებათ“⁵.

ორი მიდგომიდან მეოცე საუკუნეში იმძლავრა და დოქტრინალური გახდა ჯონ რასკინის შეხედულებებზე დაფუძნებული მიდგომა, რაც 1964 წელს აისახა ვენეციის ქარტიაში, სადაც ვკითხულობთ⁶: მუხლი 9. რესტავრაციის პროცესი უადრესად სპეციალიზებული ქმდება. მისი მიზანია ძეგლის ისტორიული და ესთეტიური ღირებულებების შენარჩუნება და გამოვლენა და დაფუძნებულია თავდაპირველი მასალისა და ავთენტური დოკუმენტების პატივისცემით. რესტავრაცია უნდა შეწყდეს იქ, სადაც იწყება ვარაუდი და, უფრო მეტიც, ამ შემთხვევაში, ყველა საჭირო დამატებითი სამუშაო უნდა გამოირჩეოდეს თავდაპირველი არქიტექტურული ქმნილებიდან და ატარებდეს თანამედროვეობის ნიშანს.

მუხლი 15. ...ნებისმიერი სარეკონსტრუქციო სამუშაო უნდა გამოირიცხოს აპრიორი. მხოლოდ ანასტილოზი, ე.ი. არსებული, მაგრამ განცალკევებული ნაწილების ხელახლა შეერთება შეიძლება იქნას დაშვებული.

⁴ იუ. იოკილეტო, *არქიტექტურის კონსერვაციის ისტორია*, გვ. 191, <https://ancientgeorgia.files.wordpress.com/2012/05/conservation-history-iukka.pdf>

⁵ იქვე, გვ. 222, <https://ancientgeorgia.files.wordpress.com/2012/05/conservation-history-iukka.pdf>

⁶ საერთაშორისო ქარტია ძეგლის დაცვისა და რესტავრაციის შესახებ „ვენეციის ქარტია“ <https://ancientgeorgia.files.wordpress.com/2014/04/veneciis-saertasoris-qartia-zegita-dacvisi-da-restavraciis-sesaxeb.pdf>

თუმცა ვენეციის ქარტიის მეთხუთმეტე მუხლი არქეოლოგიურ გათხრებსა და ნანგრევებს ეხება, მაგრამ მთელ დოკუმენტში მხოლოდ აქაა ნახსენები რეკონსტრუქცია. ქარტიის სულისკვეთებიდან და განსაკუთრებით ციტირებული მუხლებიდან სრულიად ცხადია, რომ ავტორები არ უჭერდნენ მხარს რეკონსტრუქციას და დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ავთენტურობას და ავთენტურობის შენარჩუნებას.

ზოგადად, კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებისადმი მიდგომისას გადამწყვეტია თუ როგორია ღირებულებათა სისტემა, რომლითაც ვაფასებთ ძეგლს. ღირებულებათა სისტემაში, რომელსაც დღესდღეობით ხშირად ვიყენებთ, ერთ-ერთი ცენტრალურია ავთენტურობის ცნება. ეს ცნება უკვე ვენეციის ქარტიაში გამოჩნდა, თუმცა რას გულისხმობს იგი, როგორ ესმით ის ქარტიის ავტორებს, ტექსტიდან მთლად ნათელი არაა.

არც შემდგომში გამხდარა ნათელი, რას ნიშნავს ავთენტურობა. იმავე, ზემოთ ციტირებულ სტატი-აში იუკა იოკილეტო წერდა: „1994 წელს მსოფლიო მემკვიდრეობის კონვენციის კონტექსტში შედგა საექსპერტო შეხვედრა ნარაში (იაპონია), რომელმაც მიიღო „ნარას დოკუმენტი ავთენტურობის შესახებ“. მთავარი შედეგი ამ შეხვედრის შესაძლოა ავთენტურობის (ჭეშმარიტების/სანდოობის) დეფინიციისათვის ნათელის მოფენა კი არ იყო, არამედ, უფრო მეტად აღიარება კულტურული მრავალფეროვნებისა და მემკვიდრეობის მრავალფეროვნებისა“⁷.

დისკუსია, თუ რაა ავთენტური, რას ნიშნავს ეს ცნება და რა ღირებულება გააჩნია, დღესაც გრძელდება. მრავალ ავტორთა შორის, რომლებიც განიხილავენ ავთენტურობის, გნებავთ ძეგლის სინაღლისა და ჭეშმარიტების საკითხს სხვადასხვა კუთხიდან, განსაკუთრებით გამოყოფილი პრაქტიკოსი რესტავრატორისა და თეორეტიკოსის საღვალდორ მუნიოს ვინასის ნააზრევს. მან თავის წიგნში „კონსერვაციის თანამედროვე თეორია“ მთელი

⁷ „In November 1994, in the context of the World Heritage Convention, an expert meeting took place in Nara (Japan), and adopted The Nara Document on Authenticity. The main issue that came out from this meeting was perhaps not so much the clearer definition of ‘authenticity’ (i.e. truthfulness), but rather the recognition of cultural diversity and heritage diversity“. იბ. Ju. Jokilehto, *What is Modern Conservation?*

თავი დაუთმო ავთენტურობის პრობლემას სარესტავრაციო საქმეში და მის როლს სარესტავრაციო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში⁸.

განვიხილოთ რა ხდება ამ მხრივ მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში და მოკლედ მიმოვიხილოთ ზოგიერთი ის ძეგლი, რომელიც რეკონსტრუქციის შემდეგ მოხვდა სიაში, ანდა უკვე მიღების შემდეგ მოხდა მათი რეკონსტრუქცია. ვნახოთ, რა ღირებულებაზე დაყრდნობით არის ეს ძეგლები სიაში, რას ამბობს ამის შესახებ იუნესკოს დოსიეები:

ვარშავის ისტორიული ცენტრი

ვარშავა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ პრაქტიკულად ფერფლიდან აღდგა, განსაკუთრებით მისი ისტორიული ცენტრი. ვარშავის ისტორიული ცენტრის რეკონსტრუქცია, მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ცენტრის დოსიეს მიხედვით, მიჩნეულია პოლონურ კულტურასა და იდენტობაზე ზრუნვის მანიფესტაციად და რომ ვარშავის ცენტრმა, შედეგად, სრულად შეინარჩუნა ავთენტურობა, როგორც ომის შემდგომი რეკონსტრუქციის დასრულებულმა (ჩემოყალიბებულმა) კონცეფციამ⁹.

კიევ-პეჩორის ლავრის მთავარი ტაძარი

უკრაინაში, მეორე მსოფლიო ომის დროს კიევ-პეჩორის ლავრის მთავარი ტაძარი მთლიანად განადგურდა. იგი ხელახლა ააგეს. მას რეკონსტ-

რუქცია ჩაუტარეს 1999-2000 წლებში მეთვრამეტე საუკუნის „უკრაინული ბაროკოს“ ფორმებით. ამ ტაძრის შესახებ იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ცენტრის დოსიეში დიად და დაუფარავადაა ნათქვამი, რომ ტაძარის რეკონსტრუქცია, რეალურად – ხელახლა აგება, მოხდა არა ომის დამთავრებისთანავე, არამედ დაახლოებით ორმოცდაათი წლის შემდეგ¹⁰.

ისტორიული ხიდი მოსტარში

ისტორიული ხიდი მოსტარში, ბოსნია-ჰერცეგოვინაში, ააფეთქეს ბალკანეთის კონფლიქტის დროს, 1993 წელს. ხიდი და მის გარშემო უბანი აღადგინეს და დღეს იგი მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაშია. იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ცენტრის დოსიე გვარწმუნებს, რომ ელემენტები, რომლებიც ქმიან გამორჩეულ უნივერსალურ ღირებულებას ადგილზეა (in situ), არამატერიალური ღირებულების ჩათვლით, რადგან მათ აქვთ განსაკუთრებული სიმბოლური დატვირთვა¹¹.

ამ სიის გაგრძელება კიდევ შეიძლება. მაგალითად, რილას მონასტერი ბულგარეთში. მას საფუძველი მეათე საუკუნეში ჩაეყარა და მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში ვითარდებოდა, მაგრამ 1833 წელს მთლიანად დაიწვა და შემდეგ ხელახლა აიგო მეცხრამეტე საუკუნის შუა წლებში. 1983 წელიდან იგი არის მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაში. ასევე ქალაქი ბამი ირანში, რომელიც 2003 წელს მიწისძვრამ მიწასთან გაასწორა და რომელიც 2004 წელს იუნესკოს კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაში მოხვდა. მას

⁸ S. Munoz Vinas, *Contemporary Theory of Conservation*, Routledge, 2013, გვ. 91-115

⁹ „Warsaw was deliberately annihilated in 1944 as a repression of the Polish resistance to the Nazi German occupation. The capital city was reduced to ruins with the intention of obliterating the centuries-old tradition of Polish statehood. The rebuilding of the historic city, 85% of which was destroyed, was the result of the determination of the inhabitants and the support of the whole nation. The reconstruction of the Old Town in its historic urban and architectural form was the manifestation of the care and attention taken to assure the survival of one of the most important testimonials of Polish culture.

This World Heritage property's boundaries encompass an entire comprehensively rebuilt portion of the city, located within the bounds of the medieval city walls and the Vistula Escarpment (including the eastern foot of this escarpment), with all of the characteristic features defining its identity. During the reconstruction, the original urban layout of the medieval city was preserved, and in some cases made more distinct.

The Historic Centre of Warsaw has fully retained its authenticity as a finished concept of post-war reconstruction“. <https://whc.unesco.org/en/list/30/>

¹⁰ „The integrity of the ensemble of the Kyiv-Pechersk Lavra suffered during the Second World War, when the Dormition Cathedral, the main Lavra church, was almost entirely destroyed, with the exception of its southeast tower. In 1999-2000, the Cathedral was reconstructed according to the architectural forms of the period of the Ukrainian Baroque in the late 18th century“. <https://whc.unesco.org/en/list/527/>

¹¹ „Reconstruction works of the Old Bridge complex and its surrounding monumental structures, infrastructure and majority of urban fabric took into consideration the overall integrity of the place. This was achieved by following the pre-war appearance and features of the structures to maintain vertical and horizontal dimensions, forms, scale and materialization – in other words, the integral expression of the Old City of Mostar.... The elements that reflect the Outstanding Universal Value of the property are present in situ, including the intangible ones (especially its symbolic power)“. <https://whc.unesco.org/en/list/946/>

შემდეგ, 2016 წლისთვის ბამის ციტადელი მთლიანად იქნა აღდგენილ-რეკონსტრუირებული.

რეკონსტრუქციის საკითხს თავისი ხმა შეაწია ლატვიის იკომოსის ინიციატივით, 2000 წელს რიგაში ჩატარებულმა შეხვედრამ, სადაც მიიღეს „რიგის ქარტია კულტურული მემკვიდრეობის ავთენტურობასა და ისტორიულ რეკონსტრუქციებთან დაკავშირებით“¹², რომელიც, მართალია გარკვეული დათქმებით, მაგრამ ცალსახად მხარს უჭერს შეარაღებული კონფლიქტებისა და ბუნებრივი კატასტროფების შედეგად დანგრეული კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების რეკონსტრუქციას.

რიგის ქარტიაშივე მოცემულია რეკონსტრუქციის დეფინიცია, რომელიც არ გვხვდება ვენეციის ქარტიაში. რიგის ქარტიაში ვკითხულობთ: რეკონსტრუქცია: გაცოცხლება, ინტერპრეტაციული რესტავრაცია ან წინარე (ძველი) ფორმის გამეორება¹³.

მოყვანილი მაგალითებიდან და კონტექსტის აღწერიდანაც ჩანს, თუ რაოდენ ბუნდოვანია ავთენტურობის ცნება და რამდენად არათანამიმდევრულია რეკონსტრუქციისადმი დამოკიდებულება. ეს კიდევ უფრო კარგად გამოაჩინა სოფია ლაბადიმ, რომელმაც შეისწავლა მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაში შეტანილი 106 ძეგლის დაკუმენტაცია, კიდევ უფრო ზუსტად – დასაბუთება, თუ რატომ უნდა იყოს ეს ძეგლები ნუსხაში და რა წერია ამ ძეგლების ავთენტურობაზე დოსიეებში. მისი დასკვნა კატეგორიულია. ის წერს: მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაში ნომინირებული 106 ძეგლის დოსიე წარმოაჩენს, რომ მათი ავთენტურობა ეს სიმულაკრაა (იმიტირება)¹⁴.

კიდევ უფრო შოკისმომგვერელია ქრისოფ ბრუმანის დასკვნა, რომელმაც შეისწავლა იუნესკოს მსო-

ფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სისტემა იმ თვალსაზრისით, თუ როგორ უდგება იგი ასლებს, რეკონსტრუქციებს, განახლებას. ქრისოფ ბრუმანი ამტკიცებს, რომ მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სისტემაში გადაწყვეტილებები დამოკიდებულია პოლიტიკურ ლობირებაზე და არა პრინციპებზე. ის ასევე ამტკიცებს, რომ რადგანაც ავთენტურობის დეფინიცია დღემდე არაა ჯერ კიდევ განსაზღვრული, ამიტომ, ხშირად გადაწყვეტილებების მიღება გრძნობაზეა (შეგრძნობაზე) დაფუძნებული და არა ნათელ გაიდლაინებზე¹⁵.

იმავე 2017 წელს, როცა გამოქვეყნდა ქრისტოფ ბრუმანის სტატია, ქრისტინა კამერონმა იუნესკოს კურიერში გამოაქვეყნა სტატია სათაურით „რეკონსტრუქცია: ცვლილებები მიდგომაში“. ამ სტატიაში ავტორი აჩვენებს, რომ მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის კომიტეტი თითქოსდა მიიწევს ახალი მიდგომებისკენ, როდესაც საკითხი ეხება რეკონსტრუქციას. ამასთან, ქრისტინა კამერონი არც იმის აღიარებას გაურბის, რომ რეკონსტრუქციისადმი ეს ახალი მიდგომები გამოწვევაა იკომოსისათვის, რომელიც აქამდე კონსერვაციის ორთოდოქსული დოქტრინის მცველია. ავტორის აზრით, შეცვლილი ვითარება, შეცვლილი კონტექსტი მოითხოვს, რომ შეიქმნას მსოფლიო კულტურული კომიტეტისთვის ახალი გაიდლაინები¹⁶.

აქ არ შეიძლება არ ვახსენოთ დიმიტრი თუმანიშვილის მნიშვნელოვანი სტატია „ხუროთმო-

¹² Riga Charter on authenticity and historical reconstruction in relationship to cultural heritage, Riga, Latvia, 23-24 October, 2000 <https://ancientgeorgia.files.wordpress.com/2020/05/riga-charter-2000.pdf>

¹³ „Reconstruction: evocation, interpretation restoration or replication of a previous form“.

¹⁴ „Furthermore, analyses of 106 nomination dossiers of sites for inclusion on the World Heritage List demonstrate their representations of authenticity as simulacra“.nb. S.Labadi, World Heritage, authenticity and post-authenticity: international and national perspectives, *Heritage and Globalisation*, ed. S. Labadi and C. Long, London and New York, 2010, pp. 66-84.

¹⁵ „The essay argues that this is partly due to the vested national interests in the World Heritage arena, making many decisions dependent on political lobbying rather than principles. To a significant degree, authenticity continues to be underdetermined, and delegates act according to what feels authentic rather than on the basis of clear guidelines“.nb. Ch. Brumann, How to Be Authentic in the UNESCO World Heritage System: Copies, Replicas, Reconstructions, and Renovations in a Global Conservation Arena, *The Transformative Power of the Copy A Transcultural and Interdisciplinary Approach*, ed. C. Forberg Philipp W. Stockhammer, 2017.

¹⁶ „On the question of reconstruction, the ad hoc decision-making by the WHC appears to be leading to new approaches. The shift represents a challenge for keepers of the conservation doctrine like ICOMOS... In light of changing circumstances, new guidance is needed. Conservation charters need to make room for new ideas and World Heritage tools need to be updated“. Ch. Cameron, Reconstruction: changing attitudes, *The UNESCO Courier*, July-September 2017, <https://en.unesco.org/courier/july-september-2017/reconstruction-changing-attitudes>

ძღვრების დაცვა-აღდგენის საკითხისათვის“, რომელიც სწორედ სარესტავრაციო საქმეში დოგმატიზმისგან თავის დაღწევისაკენ მოგვიწოდებს და გვახსენებს, რომ „ყველაფერი, რასაც ვიქმთ, ხომ ადამიანის განსასპეტაკებლად და ასამაღლებლად გვინდა“¹⁷.

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ რეკონსტრუქციისადმი არც მსოფლიო პრაქტიკაში და არც საქართველოში არაა ჩამოყალიბებული ერთგვაროვანი მიდგომა, ხედავ. კიდევ მეტი, ხშირ შემთხვევაში დადებით ან უარყოფით დამოკიდებულებას განსაზღვრავს პოლიტიკური ლობირება ან პირადი შეგრძნებები ამა თუ იმ კონკრეტული ძეგლისა და მისი რეკონსტრუქციის მიმართ. არც საქართველოა გამონაკლისი ამ მხრივ.

KAKHA KHIMSHIASHVILI

Apollon Kutateladze Tbilisi State Academy of Art

DIFFERENT APPROACHES TOWARDS THE SITE RECONSTRUCTION: MODERN TRENDS

Recently Georgia initiated reconstruction of several historic architectural monuments of cultural heritage of the national and local importance. This fact motivated the author of the article to investigate a bigger picture and explore the trends and assessments of reconstruction of historic properties, especially those recognized as the World Heritage Sites under protection of UNESCO. Researchers who carried out the studies of the issue note that assessments and judgements produced by the World Heritage Centre are not always consistent, often become subject to political lobbying and not occasionally follow unclear guidelines. The author argues that Georgia sometimes also comes face-to-face with the described challenges.

¹⁷ დ. თუმანიშვილი, ხუროთმოძღვრების დაცვა-აღდგენის საკითხისათვის, *Academia*, #6, 2017-2018, გვ.5-41.

1. ბაგრატი, კახა ხიმშიაშვილის ფოტო

Bagrati Cathedral, photo by Kakha Khimshiashvili

2. აწყური, კახა ხიმშიაშვილის ფოტო

Atskuri, photo by Kakha Khimshiashvili

3. კუმურდო, კახა სიმეონაშვილის ფოტო
Kumurdo, photo by Kakha Khimshiashvili

4. მუცო, კახა სიმეონაშვილის ფოტო

Mutso, photo by Kakha Khimshiashvili

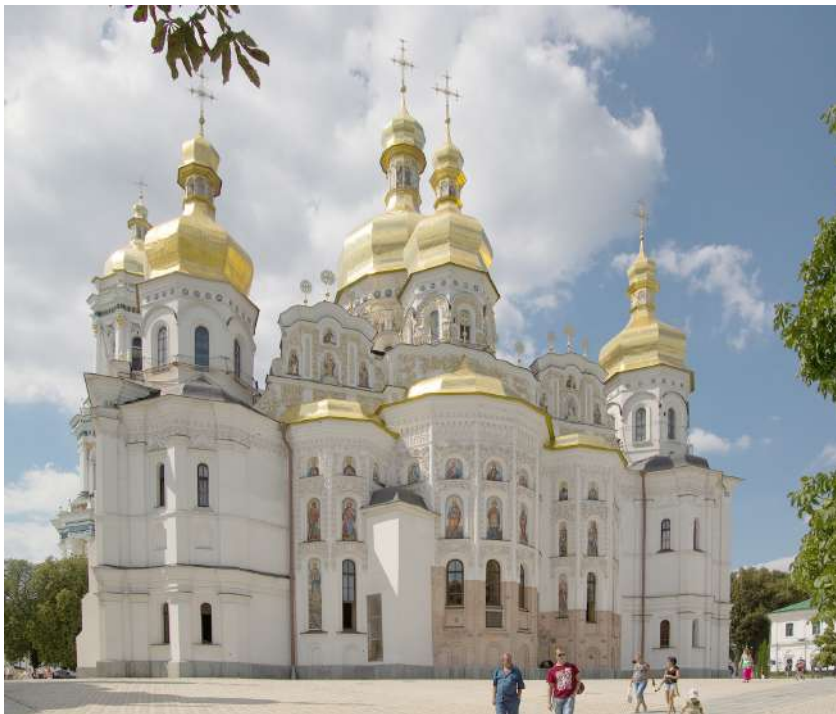
5. დაზარალებული ვარშავა, 1945, სტანისლავ იანკოვსკის და ადოლფ ჩიბოროვსკის ფოტო, Wydawnictwo, ინტერპრესი, ვარშავა, 1971
 Destroyed Warsaw, 1945, Photo by Stanisław Jankowski and Adolf Ciborowski, Wydawnictwo Interpress, Warszawa, 1971, public domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=75123702>

6. ვარშავის ისტორიული ცენტრი რეკონსტრუქციის შემდეგ, 2019, კახა ხიმშიაშვილის ფოტო
 Historic Center of Warsaw After Reconstruction, 2019, photo by Kakha Khimshiashvili

7. აფეთქებული კიევ-პეჩორის ლავრის მთავარი კათედრალი, 1943, ჰერბერტ ლისტის ფოტო
 Destroyed Kiev-Pechersk Lavra, 1943, photo by Herbert List,
<https://u-krane.com/kyiv-pechersk-lavra-and-central-kyiv-were-blown-up-by-the-soviet-sappers>

8. კიევ-პეჩორის ლავრის მთავარი კათედრალი რეკონსტრუქციის შემდეგ, პედრო ჯ. პაჩეკოს ფოტო
 Kiev-Pechersk Lavra After Reconstruction, photo by Pedro J. Pacheco, Own Work, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=28569825>

9. განადგურებული მოსტარის ხიდი, პასკალ ჰასენფორდერის ფოტო
 Ruins of the Old Bridge of Mostar, photo by Pascal Hassenforder, <https://www.wonders-of-the-world.net/Bridge-of-Mostar/History-of-the-bridge-of-Mostar.php>

10. მოსტარის ხიდი რეკონსტრუქციის შემდეგ, JPataG/Pixbay.com-ის ფოტო
 Mostar bridge After Reconstruction, photo by JPataG/Pixbay.com, <https://www.wonders-of-the-world.net/Bridge-of-Mostar/History-of-the-bridge-of-Mostar.php>

11. რილას მონასტერი, Raggatt2000-ის ფოტო
Rila Monastery, photo by Raggatt2000, Own Work, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=29520642>

12. ბამი მიწისძვრის შემდეგ, ფრანჩესკო ბანდარინის ფოტო
BAM Destroyed by the earthquake, photo by Francesco Bandarin,
copyright ©UNESCO Permanent [URL:whc.unesco.org/en/documents/113841](http://whc.unesco.org/en/documents/113841)

13. ბამის ციტადელი რეკონსტრუქციის შემდეგ, დიეგო დელსოს ფოტო
BAM Citadel After Reconstruction, photo by Diego Delso, CC BY-SA 4.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=52014502>